

הרב אהרן פרידמן, ר"מ בישיבה

מַחְנֵיךָ קְדוֹשׁ - שמירת הלשון במחנה

ראשי פרקים:

א. מבוא

ב. שתי דרשות לאיסור לשון הרע במחנה

1. דרשה ראשונה

2. דרשה שניה

ג. לשון הרע במחנה - שני פירושים

1. פירוש ראשון

2. פירוש שני

ד. 'דבר רע' - מקור חדש לשני הפירושים

ה. ביאור המקראות לשני הפירושים

1. ביאור הפרשה לפי שיטת הרמב"ן

2. ביאור הפרשה לפי שיטת ה'משך חכמה'

ו. הביאור השלישי

1. דבר רע - ניבול הפה

2. בעל קרי ומצות הכיסוי

3. דרשתו של בר קפרא בענין סגירת האזנים

4. ביאור הביטוי 'ערוות דבר'

***

א. מבוא

נושא שמירת הלשון כשלעצמו הינו רחב ועמוק ויש בו פרטים רבים. ספריו של רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, ה'חפץ חיים', מקיפים את הנושא מכל צדדיו.

ועדיין הניח לנו ה'חפץ חיים' מקום להתגדר בו, והוא 'שמירת הלשון במחנה הצבאי'.

מאמר זה דן במקומן של הלכות שמירת הלשון דווקא במחנה הצבאי ובמצוות המיוחדות שנוספו בו. במאמרנו נעיין במקומן המיוחד של הלכות אלו בחיי הצבא, נדון בפירושי הפסוקים ובחיבורים שבין ההלכות השונות, ומתוך כך נחדד בעז"ה גם את הגדרת האיסורים ואת משמעותם לחיי החיילים במחנה.

ב. שתי דרשות לאיסור לשון הרע במחנה

שתי דרשות אנו מוצאים בדברי רבותינו ובהן איסור מיוחד על לשון הרע במחנה. האחת מופיעה בספרי והשניה בגמרא.

שתי הדרשות מוסבות על הפסוקים (דברים כג, י-טו) בפרשת כי תצא העוסקים בהלכות מחנה:

כִּי תֵצֵא מִחַנֵּה עַל אִיבֵיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע. כִּי יְהִיֶּה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יְהִיֶּה טְהוֹר מִקְרָה לִיְלֵה וַיֵּצֵא אֶל מַחוּץ לְמַחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וְהָיָה לַפְּנוֹת עָרֵב יִרְחֹץ בְּמַיִם וְכָבֵא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וַיֵּד תִּהְיֶה לָּךְ מַחוּץ לְמַחֲנֶה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה חוּץ. וַיִּתֵּד תִּהְיֶה לָּךְ עַל אַזְנוֹךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרִיתָּ בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צַאֲתָהּ. כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶה לְהַצִּילָךְ וְלָתֵת אִיבֵיךָ לַפְּנֵיךָ וְהָיָה מַחֲנֵיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דְּבַר וְשֵׁב מֵאַחֲרֶיךָ.

1. דרשה ראשונה

הפסוק הראשון נראה כמדבר בצורה כללית ובו ציווי על זהירות מ'כל דבר רע'. וכך דורש אותו הספרי:

"ונשמרת מכל דבר רע", שומע אני בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר? תלמוד לומר 'ערוה'. אין לי אלא ערוה, מנין לרבות עבודה זרה ושפיכת דמים וקללת השם? תלמוד לומר "ונשמרת מכל דבר רע", אי ונשמרת יכול בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר? תלמוד לומר

'ערוה', מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה, כך כל מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה, כשהוא אומר "דבר" אף על לשון הרע.

נראה, כי הספרי מחבר בין הפסוק הראשון בפרשה: "כִּי תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אֲבִיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע", לבין הפסוק החותם אותה: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקִרְבְּךָ מִחֲנֶה לְהִצִּילְךָ וְלָתֵת אֲבִיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דְּבַר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ".

הספרי מסיק מכך, כי ישנו חיוב להזהר מדברים הגורמים סילוק שכינה מן המחנה וגלות מן הארץ. בכלל דברים אלו נמנים: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים וברכת ה'. ועוד מוסיף הספרי ודורש מן המילה 'דבר' את איסור לשון הרע במחנה¹.

2. דרשה שניה

הדרשה השניה מופיעה בגמרא במסכת כתובות (דף ה ע"א), שם שנינו:

דרש בר קפרא, מאי דכתיב: "ויתד תהיה לך על אזנך"? אל תקרי אזנך אלא על אוזנך, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעו באזניו; והיינו

---

¹ יש לציין כי נראה שישנה מחלוקת תנאים ביחס לדרשת הספרי. המחלוקת מופיעה בסוגייה בכתובות בדף מו ע"א:

אזהרה למוציא שם רע מנלן? ר' אלעזר אמר: מ"לא תלך רכיל", רבי נתן אומר: מ"ונשמרת מכל דבר רע". ורבי אלעזר מאי טעמא לא אמר מהאי? ההוא מיבעי ליה לכדו' פנחס בן יאיר, "ונשמרת מכל דבר רע" - מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר: אל יהרהר אדם ביים ויבא לידי טומאה בלילה.

המחלוקת היא ככל הנראה בפירושו של הפסוק, האם הוא כולל את כל הדברים הרעים שגורמים סילוק שכינה ובכללם איסור מוציא שם רע, או שמא הוא רק הקדמה לפסוק שלאחריו העוסק בטומאת בעל קרי ושילוחו מן המחנה.

אולם אין הכרח לומר כי רבי אלעזר, הלומד איסור מוציא שם רע מ"לא תלך רכיל", חולק על הפרשנות של הספרי. ייתכן ורבי אלעזר מחפש פסוק שממנו ניתן ללמוד על מלקות ולא לאו שהוא לאו שבכללות שאיסורים רבים נלמדים ממנו [כך פירש החפץ חיים את הדיון בגמ' כאן (עיין פתיחה לאוין בבאר מים חיים אות יז)].

דאמר ר' אלעזר... מה טעם משופות (האצבעות) כיתידות? שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעותיו באזניו.

בהשקפה ראשונה, דרשה זו נראית כאסמכתא רחוקה, שאין בינה לבין פשוטו של מקרא ולא כלום. היתד עליה מדובר בפסוק, היא יתד העשויה ברזל ו'אַזְנָה' המוזכר בפסוק הוא ככל הנראה חגור הלוחמים². משום כך נראית תמוהה מאד שיטתו של רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים (עשין התלויים באוזן ג, ג; ל"ת התלויים באוזן ג, ג), שמננה למצות עשה את האיסור לשמוע לשון הרע, וזו לשונו:

"ויתד תהיה לך על אזנך", דרשו בפ"ק דכתובות אל תקרי אזנך אלא אוזניך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו, ופרש"י אצבעו שהיא שפועה כיתד...

ביאורה של דרשה זו וביאור לשיטת ספר חרדים יבואו בעזרת ה' בהמשך המאמר.

ג. לשון הרע במחנה - שני פירושים

למדנו אפוא על חומרתו של איסור לשון הרע, שעליו³ נאמר בסיום הפרשה "וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֵרֹת דָּבָר וְשֵׁב מֵאַחֲרֶיךָ". חומרה יתירה זו בלשון הרע יותר משאר עבירות זוקקת ביאור⁴. ואכן, שתי דרכים אנו מוצאים בביאור הענין, ושתיהן מעוגנות הן במציאות החיים האנושית, והן בדברי רבותינו.

1. פירוש ראשון

הדרך הראשונה היא דרכו של הרמב"ן, שרואה את שמירת הלשון במחנה ככלי לשמירת לכידותה של היחידה הצבאית. וכך הוא כותב בפירושו לפרשתנו:

² אונקלוס תרגם 'על זיינך' והכוונה המקום שעליו תולים את כלי הזין, וכך כל המפרשים.
³ כמובן ש"ערות דבר" מתייחס גם לשאר האיסורים, אך גם לשון הרע ראוי לשם הזה.
⁴ לשון הרע במובן המקובל כדברי גנאי על חבריו אינו נראה כעוון כה חמור המשתווה לשלוש העבירות החמורות.

והוסיפו בו לשון הרע, כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקת, ויכו ביניהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים.

הרעות בין הלוחמים יכולה להתקלקל על ידי לשון הרע שימצא ביניהם. חסרונה של הרעות יכול להוביל למאבקים פנימיים שסופם כישלון במלחמה.

2. פירוש שני

הדרך השניה היא דרכו של רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק בספרו משך חכמה, המפרש את הפסוק בצורה מקורית:

לא רחוק לומר שכוונת הפסוק שלא לגלות מסתורין של המלחמה, ושלא לספר ארחם ורבעם לשום איש. ומזה יאות שלא להניח לשום אדם לצאת מן המחנה שמה ישיגוהו שונאיהם וימלטו מפיו תחנותם, וכמו שהגיד המצרי לדוד בסוף שמואל (א' ל, יג-טו). וזה בכלל "דבר רע" שאמרו בספרי: אפילו דיבור רע, וזה לשון הרע, וכיוונו למה שכתבתי ולזה אמר רק (פסוק יא) "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה וכו'..."

וזה היה סיבת הגלות של מצרים כמו שאמרו (שמות רבה ב, יד) "אכן נודע הדבר", וסיבת גלות של בבל בשניה כמו שאמרו: אקמצא ובר קמצא חרב (ירושלים). והוא מביא לידי חלול השם, החמור מעון עבודה זרה.

לפי שיטתו של בעל משך חכמה אנו פוגשים כאן איסור מיוחד על ענייני 'ביטחון שדה'. התורה מצוה על הלוחמים, שלא להגיע למציאות בה ייתכן וסודות המחנה יגיעו לידי האויב.

נמצאנו למדים, שלשיטת הרמב"ן ישנה אזהרה מיוחדת על הרעות במחנה הצבאי, וייתכן שבכלל אזהרת 'מכל דבר רע' נכללים גם איסורים של אונאת דברים, הלבנת פנים וכל דיבור שיכול להביא לפירוד לבבות אצל הלוחמים.

מסתבר מאד שמכלל לאו אתה שומע הן, עד כמה חשובה היא יצירת אווירה של גיבוש חברתי אצל הלוחמים⁵.

מאידך, לשיטת המשך חכמה אנו למדים כי הזהירות (אפילו זו המופלגת) בביטחון המידע היא דין דאורייתא.

ד. 'דבר רע' - מקור חדש לשני הפירושים

כאמור, דרשת הספרי המפרשת את איסור לשון הרע במחנה, בנויה על לשון הפסוק "וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְבַר רָע". הביטוי 'דבר רע' נדרש בספרי על לשון הרע. נדמה, כי מעבר לדרשה המקומית, יש לדברי הספרי על מה שיסמוכו גם במקראות אחרים בהם מופיע הביטוי "דבר רע"⁶.

שני הפסוקים בהם נעסוק מצויים בספר תהילים.

הראשון שבהם בפרק סד (א-1):

לְמַנְצַחַם מְזֻמּוֹר לְדָוִד. שְׁמַע אֱלֹהִים קוֹלִי בְשִׁיחֵי מִפְתַּח אוֹיֵב תִּצְרֵךְ חַיִּי.
תִּסְתִּירֵנִי מִסּוּד מְרַעִים מְרַגְשֵׁת פְּעַלִּי אָנֹן. אֲשֶׁר שָׁנְנוּ כְּחָרֵב לְשׁוֹנֵם דְּרָכֹו
חֲצֵם דְּבַר מָר. לִירוֹת בְּמִסְתָּרִים תָּם פְּתָאם לְרֵהוּ וְלֹא יִירָאוּ. יַחְזְקוּ לְמוֹ דְבַר
רָע וְסִפְרוּ לְטָמוֹן מוֹקְשִׁים אֲמָרוּ מִי יִרְאֶה לְמוֹ.

דוד חושש מפחד האויב⁷, אולם יותר משהוא חושש מן האויב הוא חושש מאלו המוסרים לאויביו את מובאיו ומוצאיו. עליהם אומר דוד: 'תסתירני מסוד

⁵ מכאן יש מקום לדון על מקומו של הגיבוש החברתי ביחידות צה"ל, ועל המחיר הרוחני שנדרשים חיילים דתיים לשלם על מנת להשתתף בפעילויות גיבוש שכאלו. כמובן שאין הדברים אמורים במקום בו יש חשש לאיסור כלשהו. דברינו אמורים רק במקרים בהם הנדון הוא ביטול תורה, או אווירה שאינה מתאימה לנפשו של בן הישיבה.

⁶ הלשון 'דבר רע' מופיעה בתנ"ך שבע פעמים [מתוכן אחת בפרשתנו] ורק שתי ההופעות שנתפרשו כאן נראות כרלוונטיות לענייננו. אלו הן כל ההופעות לפי סדרן: 1. דברים יז, א. 2. דברים כג, י. 3. מלכים ב' ד, מא. 4. תהלים סד, ו. 5. תהלים קמא, ד. 6. קהלת ח, ג. 7. קהלת ח, ה.

⁷ רד"ק ומלבי"ם על אתר פירשו כי המזמור עוסק בדוד החושש מפני שאול, ובדואג ואחיתופל והזיפים המוסרים לשאול על דרכיו ועל המקומות בהם ניתן לארוב לו ולהניח 'מוקשים'.

מרעים' וגו'. לפי מזמור זה 'דבר רע' הוא מלשינות והעברת מידע לאויב. הדברים מתאימים לפירושו של המשך חכמה.

הפסוק השני נמצא בתהילים קמא (א-ד):

[א] מְזִמּוֹר לְדָוִד ה' קְרֵאתֶיךָ חוֹשֶׁה לִי הֶאֱזִינָה קוֹלִי בְקָרְאֵי לִךְ: [ב] תִּפְּוֹן תִּפְּלֵתִי קְטָרֶת לְפָנֶיךָ מִשָּׂאת פְּפִי מִנְחַת עֶרְב. [ג] שִׁיתָה ה' שְׁמֶרָה לְפִי נֶצְרָה עַל דַּל שְׁפָתַי. [ד] אֵל תֵּט לְבִי לְדָבָר רָע לְהִתְעוֹלֵל עַל לֹוֹת בְּרָשָׁע אֶת אִישִׁים פְּעֻלֵי אָוֶן וְיַבֵּל אֲלֻחִים בְּמִנְעִמֵיהֶם.

אפשר ובמזמור זה מבקש דוד, שלבו לא יובילנו לדבר לשון הרע עם פועלי און ובכך משתלבים פסוקים ג ו-ד. פירוש זה למילים 'דבר רע' מתאים יותר לשיטתו של הרמב"ן כפי שהתבארה לעיל.

ה. ביאור המקראות לשני הפירושים

מעתה נראה כי ישנו מקום לפרש את פסוקי הפרשה לפי שני הפירושים, ומתוך כך להבין ביתר עומק את משמעותם לחייו של מחנה ישראל.

סדרם של הנושאים בפרשה הוא כך:

- א. הציווי הכללי 'ונשמרת מכל דבר רע'.
- ב. דין הרחקת בעל קרי מן המחנה עד טהרתו.
- ג. דין היד והיתד.
- ד. נתינת הטעם 'כי ה' אלוֹקֶיךָ מתהלך בקרב מחנך... ולתת אויביך לפניך והיה מחניך קדוש'.

1. ביאור הפרשה לפי שיטת הרמב"ן

נפתח תחילה בפירושו של הרמב"ן המפרש 'ונשמרת מכל דבר רע', על לשון הרע בתוך מחנה ישראל הגורם לפירוד לבבות.

הציווי הראשוני הוא להשמר מכל דבר רע הגורם סילוק שכינה מישראל. 'דבר רע' מתפרש על לשון הרע היוצר פגיעה באחדותו של המחנה.

ניתן אולי להציע, כי טומאת הקרי - 'מקרה לילה', היא תוצאה של חטא 'לשון הרע'. שכן על המצורע המשולח מן המחנה למדנו בגמרא בערכין (טז ע"ב):

מה נשתנה מצורע שאמרה תורה "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו"? הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה: בדד ישב.

אפשר, שמי שמדבר לשון הרע במחנה על חבריו נטמא בטומאת קרי, ועל ידי זה הוא מורחק מן המחנה לכל אותו היום.

אולי זוהי גם הסיבה לציווי על הרחקת מקום הטלת מימיהם [מצות 'ויד תהיה לך מחוץ למחנה'] ומצות כיסוי הצרכים [וכסית את צאתך]. על החיילים להזהר בכבוד חבריהם, שהרי אם לא יכסו - יתכן שאחד מהם יתלכלך בצואת חברו. ייתכן שזהו המקור לאיסור שמיעת לשון הרע במחנה, שהרי השווה: הכתוב את חטא הלשון לכיסוי הצואה. במצות הכיסוי נאמרו שני ציוויים: האחד, שלא יפְּנֶה במחנה אלא בחוץ; והשני, שיכסה צרכיו.

בהקבלה, ניתן לומר, כי גם בלשון הרע נאמרו שני ציוויים: האחד, שלא לומר לשון הרע במחנה; והשני, לכסות ולא לשמוע לשון הרע. שני הציוויים הללו נכללים בלשון הכתוב: "ונשמרת מכל דבר רע". 'ונשמרת' מתייחס אפוא לכל הלוחמים, בין המדברים ובין השומעים. לדרכנו, חכמים למדו את האיסור על שמיעת לשון הרע מדין כיסוי הצרכים, ומשום כך דרשו את איסור שמיעת לשון הרע מלשונה של מצות הכיסוי. בדרך הדרש ראו חכמים באצבעותיו של האדם את היתד התלויה על אזנו. בכך ביארו את משמעותו של הציווי שנאמר קודם לכן - "ונשמרת מכל דבר רע". נמצא, כי הצדק עם בעל ספר חרדים, שלמד את האיסור לשמוע לשון הרע מפרשתנו⁸.

⁸ אף שבעל ספר חרדים טען שיש כאן מצוות עשה של "ויתד תהיה לך", ואנו מפרשים שזוהי אסמכתא ועיקר האיסור הוא לא תעשה הנלמד מ'ונשמרת'. אולי ניתן להסביר שהחיוב לעשות פעולה, מוגדר על ידי בעל ספר חרדים כמצוות עשה אעפ"י שביסודה היא מצוות לא תעשה. ומכל מקום לשיטתנו מצוות סתימת האזניים היא מדאורייתא.

לאחר שנתפרשו האיסורים, חוזר הכתוב ומנמק את טעמיהם:

פִּי ה' אֶלְקֵיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶךָ לְהַצִּילֶךָ⁹ וְלִתֵּת אִיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחֲנֶיךָ
קְדוּשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרוֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ.

השראת השכינה במחנה תלויה אפוא בשני דברים: בנקיון מקלקולי הפרשות הגוף ובאחדות השורות בתוך היחידה. כנגד שני חסרונות אלו נאמרו שני נימוקים: א. והיה מחניך קדוש. ב. ולא יראה בך ערות דבר. "והיה מחניך קדוש" נאמר ביחס לנקיון המחנה והרחקת בעל הקרי; והציווי "ולא יראה בך ערות דבר" עוסק באיסור לשון הרע ופירוד הלבבות.¹⁰

2. ביאור הפרשה לפי שיטת המשך חכמה

המשך חכמה המפרש כי איסור לשון הרע המדובר בו הוא מסירת מידע לאויב, כבר ביאר בעצמו כי דין יציאת בעל קרי מחוץ למחנה הוא חריג היוצא מן הכלל.

---

⁹ מעניין לציין כי המילה 'להצילך' מופיעה עוד ארבע פעמים במקרא. פעמיים בירמיהו, שם הקב"ה מבטיח להציל אותו מיד מבקשי נפשו. הפעמיים הנוספות הן בספר משלי, האחת בענין לשון הרע: "לְהַצִּילֶךָ מִדָּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תְּהַפְּכוֹת" (ב, יב), והשניה בענין הצלה מן הערווה: "לְהַצִּילֶךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכֹרֶיךָ אֲמֹרֶיךָ הֶחְלִיקָה" (ב, טז). וזה כשתי שיטות התנאים המפרשות את "ונשמרת מכל דבר רע": האחת על לשון הרע והשניה על הרהור עבירה. לפי דרכנו ניתן להבין את הצורך ב'הצלה', שהרי אם ה' נותן את האויבים לפנינו מה צורך יש בהצלה שהיא דרגה פחותה בהרבה. ומעתה אנו מפרשים להצילך מן האיסורים.

¹⁰ בפירוש הביטוי 'ערוות דבר' כבר נחלקו בית הלל ובית שמאי בענין גירושי אשה, שם נאמר "כי מצא בה ערוות דבר". בית שמאי פירשו 'דבר ערוה', דהיינו זנות. לעומתם, בית הלל פירשו: 'ערוות דבר' אפילו הקדיחה את תבשילו. ככל הנראה, לדעתם, ערוות דבר היינו קלקול דבר מה. [ולכאורה יש לתמוה על דבריהם, שהרי הקדחת התבשיל כשלעצמה הוא דבר שעלול לקרות לכל אישה. אמנם יש שפירשו שמקדיחה תבשילו בכוונה להקניטו, ולשיטתם קשה מדוע נקטו בית הלל הקנטה זו דווקא. ועוד, איך למדוה ממה שנאמר 'ערוות דבר' ולולא דמסתפינא אפשר היה לומר, שבית הלל באומרים 'הקדיחה את תבשילו' נתכוונו לומר 'הקדיחה את תבשילו בריבים'. לדרך זו כוונתם היא, שקלקולים שהיו בינו לבינה הוציאה לאנשים אחרים (כלשון הגמ' בברכות יז ע"ב: "שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו בריבים") ואולי זה בכלל לשון הרע הנקרא בפרשתנו 'דבר רע'].

לפי דרכו, היציאה מחוץ למחנה מסוכנת (מחשש להִתְפַּסּוֹת והוצאת מידע מן השבוי) ויש להמנע ממנה. פרשתנו באה להתיר יציאה רק באחד משני מקרים: בעל קרי והתפנות.

לפי שיטתו ניתן להציע פירוש חדש לחיוב כסוי הצואה. אפשר, שחיוב הכיסוי נועד למניעת זיהוי מקום ההתפנות הקבוע על ידי האויב, שיכול להציב שם מארב.

לשיטתו של המשך חכמה, הצריכה התורה לקחת סיכון מסוים כדי לאפשר את המשך השראת השכינה במחנה. לפי דרכו ניתן לפרש את הפסוק החותם את פרשתנו באופן מחודש. בפסוק נאמר:

פִּי ה' אֵלֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶה לְהַצִּילֶךָ וְלָתֵת אִיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחֲנֶיךָ
קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ.

אפשר, כי לשיטת המשך חכמה, מה שנאמר "להצילך" מכוון כלפי היוצאים מחוץ למחנה כמצות התורה, והם מובטחים שיינצלו ולא יארע להם רע¹¹. ושוב חוזר הפסוק ומסביר את ההכרח בשמירת טהרת המחנה, שהרי ה' מתהלך בקרב המחנה לתת את אויבינו בידינו, ומשום כך יש צורך במחנה קדוש שאין בו לכלוך ועוברי עבירה.

נמצאנו למדים לשיטת המשך חכמה, כי התורה מקפידה מחד על נקיון המחנה לשם השראת השכינה, ואף מצוה אותנו לקחת סיכון מסוים¹² כדי לשמור על השראת השכינה. מאידך, ישנה הקפדה מיוחדת על בטחון המידע ועל זהירות בחשיפת המחנה, ומצוות מיוחדות נצטוונו לשם כך.

¹¹ לדרך זו מיושב הקושי בצורך לומר כי ה' מתהלך במחנה כדי 'להצילך', שהרי נתינת האויבים לפנינו כוללת בתוכה גם את ההצלה (ועיין לעיל בהערה 9 ביישוב הקושי לשיטת הרמב"ן). ועיין עוד לקמן בדברי המדרש בויקרא רבה שמובא בפיסקה הבאה.

¹² כמובן שלא התברר מהי דרגת הסיכון הסבירה, שמותר לקחת בשעת מלחמה על מנת לשמור על מחנה קדוש, ומסתבר שאין לסכן נפשות אפילו בספק ברור, וצ"ע.

ו. הביאור השלישי

כפי שהתברר לעיל, קיימים שני פירושים בביאור ה'לשון הרע' עליו נאמר בפסוקנו: "ונשמרת מכל דבר רע". שני הפירושים הללו מסבירים את דרשת הספרי המבארת את הביטוי 'דבר רע' כ'לשון הרע'. לעומת זאת, ישנה דרשה אחרת המפרשת את הביטוי 'דבר רע' כחטא בענייני עריות. כך דרשה הברייתא במסכת עבודה זרה (כ ע"ב):¹³

ת"ר: "ונשמרת מכל דבר רע" - שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה.

ייתכן כי ניתן ללכת בדרך שלישית, שתאחד את דרשת ה'ספרי' המפרשת את הביטוי 'דבר רע' כלשון הרע עם דרשת הברייתא המפרשת אותו כהרהור עבירה.

1. דבר רע - ניבול הפה

הדרך השלישית אינה חדשה, וכבר היא שנויה במדרש ויקרא רבה (כד, ז), שם למדנו:

"ולא יראה בך ערות דבר" - ערות דבור, ר' שמואל בר נחמן אמר: זה נבול הפה.

ניבול הפה היינו דיבורים על ענייני עריות. כך מצינו במסכת שבת (ג ע"א):

אמר רבי חנן בר רבא: הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו - אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, הופכין עליו לרעה.

ניבול הפה המצוי בקרב חיילים מובא בדברי רבותינו גם כסיבה לנפילה בקרב, וכך נאמר בגמ' בשבת שם:

---

¹³ בכתובות מו ע"א מציגה הגמ' את שתי הדעות הללו כסותרות זו את זו. לעומת זאת, הברייתא בעבודה זרה וכן הספרי מציגים את דרשתם מבלי להזכיר כי יש מי שחולק.

בעון נבלות-פה צרות רבות, וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים.¹⁴

הנפילה בקרב אינה בהכרח עונש ישיר על חטא 'ניבול הפה'. היא יכולה להיות התוצאה של סילוק שכינה בסיבת אותו הדיבור.

מעתה, שאנו מפרשים 'ונשמרת מכל דבר רע' כאיסור על ניבול הפה במחנה, ניתן לומר כי שתי הדרשות (של הספרי ושל הברייתא בע"ז) יכולות לדור בכפיפה אחת. 'לשון הרע' יכול להתפרש גם כניבול פה ודיבור בעניינים שהצינעה יפה להם. כך אנו מוצאים אצל הראשונים שהחשיבו את ניבול הפה כחלק מ'לשון הרע'. בספר אוהל מועד¹⁵ לרבנו שמואל ברבי משולם כתב:

ומכלל לשון הרע הוא נבלות הפה, ואמרו רבותינו ז"ל: המנבל פיו מעמיקים לו גיהנם.

וכך גם בספר מנורת המאור לרבי ישראל ב"ר יוסף אלנקאווה¹⁶:

החלק השביעי בענין נבלות הפה, והוא בכלל לשון הרע. דתנן כל המנבל את פיו, אפי' נגזר עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, נהפך עליו לרעה. ואמר ישעיהו הנביא ע"ה "על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה", ודרשו רז"ל "הולך צדקות ודובר מישרים" - שלא ינבל את פיו.

גם הזהירות מהרהורי עברה קשורה להמנעות מניבול הפה, שהרי שיחה בדברי ערוה מביאה להרהורי עבירה והרהורי עבירה מביאים לידי טומאה. בכך נתפרשה גם הדרשה המפרשת 'דבר רע' כהרהור עבירה.

¹⁴ מיתת בחורי ישראל היא תוצאה של מלחמה, שהרי רק במלחמה יש מיתה של גברים צעירים בלבד.

¹⁵ בשער ראשית חכמה הארוך דרך י.

¹⁶ חי בטולדו שבספרד, נהרג עקה"ש בפרעות בשנת 1391 למניינם. ספרו היה דוגמה לרבי יצחק אבוהב (בעל 'מנורת המאור' השני).

2. בעל קרי ומצות הכיסוי

על פי דרכנו, מבוארת היטב גם סמיכות המצוות בפרשה. לאחר האיסור על דברי נבלה, הוזכר שילוח בעל קרי מן המחנה, שהרי הטומאה בלילה באה בעקבות ההרהור ביום. לאחר האזהרה על הדיבור הרע במחנה ותוצאותיו, חוזרת התורה ומזהירה על המצאות קלקולי הגוף במחנה. בכך לימדה אותנו התורה כי ניבול הפה שקול הוא בעיניה לצואת האדם, דינו של זה כדינה של זו, שניהם לא יכירם מקומם במחנה ה'.

ואפשר שזהו פירושה הפשוט של המשנה באבות (ג, ג) העוסקת בהלכות סעודה:

רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום" (ישעיה כח, ח). אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר: "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'" (יחזקאל מא, כב).

חסרון דברי תורה כשלעצמו, אין בו כדי להפוך את השולחן לכזה המלא בקיא וצואה. לנגד עיניהם של חכמים עמדו שני דגמים של שולחן: האחד, זה שאומרים עליו דברי תורה, והשני, זה שמדברים בו דברי נבלה. וכך דרשו רבותינו במסכת מגילה (יב ע"ב) על סעודתו של אחשוורוש:

"ביום השביעי כטוב לב המלך ביין", אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא?
אמר רבא: יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין - אין מתחילין אלא בדברי תיפלות. וכן בסעודתו של אותו רשע, הללו אומרים: מדינת נאות, והללו אומרים: פרסיות נאות.

הדימוי לקיא ולצואה אינו מתחיל בפסוק שבספר ישעיה, מקורו הראשון בפרשתנו, המדמה את המנבל את פיו לזה המותיר את צרכיו ללא כיסוי.

3. דרשתו של בר קפרא בענין סגירת האזנים

מעתי, מובנת היטב דרשתו של בר קפרא בסוגיה בכתובות (ה ע"ב):

דרש בר קפרא, מאי דכתיב: "ויתד תהיה לך על אזנך"? אל תקרי אזנך אלא על אוזנך, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעו באזניו; והיינו דאמר ר' אלעזר... מה טעם משופות (האצבעות) כיתידות? שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעותיו באזניו.

כיון שהושוו ניבול הפה וצרכיו של האדם, שוב מובנת ההשוואה בענין ההימנעות מראיית הצרכים על ידי כיסויים, להימנעות משמיעת דברי הנבלה על ידי כיסוי האוזן.

נדמה, כי בר קפרא פירש אף הוא את הביטוי 'דבר רע' כמתייחס לניבול הפה, שהרי הוא אומר: 'שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון'. הביטוי 'דבר שאינו הגון' משמעו גם דבר נבלה. בילקוט שמעוני (רמז תתקס) על הפסוק במשלי (כג, לא) "יתן בכוס עינו יתהלך למישרים" מצאנו:

יתהלך במישרים - וכי מי שהוא שותה יתהלך במישרים?! אלא שהוא מתיר את העברות ועושה אותן הפקר, משיח עם האשה בשוק, עושה דבר שאינו הגון ואינו מתבייש.

4. ביאור הביטוי: 'ערות דבר'

מסתבר, שכך גם מתפרש הפסוק החותם את הפרשה: "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". ושתי דרכים יש לפנינו לפרש את הפסוק.

הדרך האחת: 'ערות דבר' היינו חטאי עריות, ולמדתנו התורה, שאם לא נִשְׁמַר מ'דבר רע' (שהוא ניבול הפה), סופנו שנגיע ל'ערות דבר', אשר תגרום ל'ושב מאחריך'.

הדרך השניה היא לפרש כי 'ערות דבר' פירושה ניבול הפה, והיא זהה למעשה ל'דבר רע' המוזכר בתחילת הפרשה ועניינה דיבורי ערוה.

אפשר שזוהי מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל ביחס להיתר גירושין. במשנה בסוף מסכת גיטין (ט, י) שנינו:

בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר: "כי מצא בה ערות דבר" (דברים כד, א). ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר: "כי מצא בה ערות דבר".

בהשקפה ראשונה נראים דברי בית שמאי נכונים בטעמם, שהרי 'ערות דבר' נאמר כאן. ייתכן אולי לפרש כי בית הלל פירשו 'ערות דבר' - דבורי ערוה. ואולי לכך נתכוונו באומרם 'הקדיחה את תבשילו', והיינו שמנבלת את פיה¹⁷. כללם של דברים, לפי הפירוש השלישי באה הפרשה ללמדנו על האיסור החמור של ניבול הפה. מצות ההישמרות ממנו מוטלת על השומע כפי שהיא מוטלת על המדבר. ועוד למדנו, כי טהרתו הרוחנית של מחנה ישראל משולבת עם נקינותו הגשמי - ובהמצאות שניהם אנו זוכים לקיומו של הפסוק: 'וְהָיָה מִחְנֵיךָ קְדוֹשׁ'.

---

¹⁷ כך כתב הרמב"ם בהלכות דעות (ה, ד) בענין צורתם של חיי האישות: "לא ינבל את פיו בדברי הבאי ואפילו בינו לבינה, הרי הוא אומר בקבלה "מִגִּיד לְאָדָם מֵהַיָּחֹז" (עמוס ד, יג), אמרו חכמים אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין". ולפי דרכנו, התבשיל הוא חיי האישות (בלשון חכמים מצאנו "דמי פומיה דרב כמאן דלא טעים תבשילא" - חגיגה ה ע"ב) והקדחתו הוא דיבורים של ניבול פה הדומים להוספת מלח יתר על המידה עד לקלולו. [עיי' רש"י שם בגיטין שפירש 'הקדיחה' באור או במלח].